

Фаришта (Ҳикоя)

Сирасини айтганда, эл қатори унинг ҳам тўрт мучаси, бироқ ой деса ой, кун деса кундек жамоли, қуёшдек порлаб турувчи ҳусни бор. Ана шунисига қуяди-да йигит дегани. Бутун мактаб, балки бутун қишлоқни довдиратиб қўйганига қанча вақт бўлганини аниқ билмайман, лекин ҳамма у туфайли каловлангани, ўйламаган ҳам ўйлагани, туш кўрмайдиган ҳам уни ақалли бир марта туш кўргани аниқ. Ҳамманинг суратида бир беписандлик бўлса ҳам сийратида маҳлиёлик, ошуфталик бор. Яна Эшбойдек подабоқарнинг, аниқроғи подабоқарга ёрдамчи, кўкламги тўл мавсумида, яъни март ойининг ўнинчисидан май ойининг ўнинчисигача чўпонларга ойига қирқ сўм эвазига соқмончилик қилиб кун кўрувчи бир ғарибнинг оиладаги катта қизи. Соқмончини одам ўрнида кўрмаганлариданми ёки чиндан ҳам ранг-туси сап-сарик бўлганиданми “Эшбой сарик”, ёки шунчаки “сарик”, деб аташар, бинобарин, ҳар бир қишлоқда бўлгани сингари бу ерда ҳам одамлар табиий равишда табақаланиб, тоифаланиб, шуларнинг қуйисида, қуйисининг ҳам қуйироғида Эшбой тургани учун ҳам оиласи назарга илинмас эди.

Отаси Михтанбой, унинг отаси Қиёт довдир... бирортаси на махсум, на мулла, на бой, на юрт кўрган, ҳаммаси шу қишлоқни ҳатлаб ақалли Ўлаҳат, яъни ўттиз чақирим наридаги Иштихон ёхуд Челаққа ўхшаган устидан машиналар ғизиллаб ўтиб ётувчи асфальт йўлни ҳам кўрмаган, қўйингки, нари борса уч қишлоқ худудини туташтирувчи Жумабозорда эшак бозорга даллол кам бўлган эмас. Шундай бўлгач, гарчи ўзларининг саводлари ғовлаб кетмаган бўлса ҳам буларга камбағаллиги, биров савдойиликлари сифатига учинчи, яъни юмшоқроқ маданийроқ қилиб “хат кўрмаган” одамлардан деб тавсиф қўшиб қўйишади.

Мағфират шу алифни калтак дейдиган, ҳозирги асрда ҳам илло бир қадам олдинга силжимаган қавмнинг, уларнинг охиргиси Эшбой сарикнинг каталакдек зах босган уйида туғилиб, думалаб-думалаб катта бўлган шиттахўргина бир қиз. Қизки, ўзининг ҳусни-малоҳати билан бирор қолипга, қонун-понунга тўғри келмайди.

Марфират бешинчи синфдалигидаёқ ой жамоли билан кўзга ташланиб бўлган эди. Тўлишиб, етилиб қолган эди. Юришлари, боқишлари ҳам ҳали чақимтош, моҳмак ўйнаб юрган, эрмакталаб тенгқурларидан бир мунча маънили, керак бўлса виқорли эди. Ҳамма уни билимли, ақлли деб ўйларди, илло у ҳеч вақт илмини ошкор қилмаган, фақат ўша босиқлигидан ақлли деб ўйлашга мажбур эдилар. Ақл унинг кўз боқишидан, шошмай ҳаракатланишидан маълум. У кулмас эди. Кулса, одамлар ўзлари қатори кўриб, балки пастга урардилар. У буни хохламас эди. Эҳтимол, ғарибу нотавон, бесаводлар оиласида туғилганидан чунон ўксик эди. Бир қарашда ҳафа ёки ўксиклиги ҳам яққол кўзга ташланмасди, бунга қоришиқ ғурур, орға ўхшаш кўринмас ўктамлиги зохир эди. Э, нимасини айтасиз, Худойим ҳусндан ташқари яна қўшқўллаб ҳамма фазилатларни бериб ташлаган эди. Бизга ўхшаган ундан икки ёш катта, ўзимизни азамат билиб кўкрагимизга комсомол значоги таққан йигитчалар ҳам нечукдир унинг олдида ёш бола бўлиб қолар эдик. Тавба, нимасидир бор эди-да!

Шайтонларимиз ичимизга сиғмай ташқарига отилиб чиқиб биз билан ўйнар эди. Мактабга довор кетган олис билч-билч йўл ҳам шайтонваччалар билан тўла эди. Биз уларга қўшилиб арзон пойафзалларимизни расво қилганча асов отлар сингари олдда кетаётган қизларга лой ё сув сачратганча олдинга югуриб ўтиб қолардик. Қизлар ота-оналаримизу момоларимизгача ҳар хил лақаблар тақаб хурмача қарғаб қолишарди. Шу қарғишларни эшитиш биз учун битмаган ярага доримиди - тушунмайман. Мағфират бўлса чуввос солиб қарғаётган қизларга бир ўгирилиб қараб қўярди, кулчага монанд оппоқ юзи рутубат босган осмонда фавқулудда ёғилган бир қучоқ илиқ нурнинг ўзги-

наси эди. Бу қилик ва қарғишларга у ним навозиш ила қия қараб сал кулиб қўярди, холос. Сўнг олға қараб хилқатини сир тутганча мардона кетаверарди. Унга лой, сув сачрамас эди, сачраса-да унга бориб тегмас эди. Ҳис қиласизми, лой бориб унга тегмаслигини ҳам биз билиб турардик...

Уни кўрганда Эшбой сариқнинг қизи эканини ҳам унутардик. Унга нурлар эргашиб чопиб юрарди. Устидаги кийими ҳам барча қишлоқ қизлариники каби қизил рўмол, духоба қўйлак, калин пахталик нимча, лозиму қўлинг ўргилсин тош калишдан иборат бўлса ҳам уники тозароқ салобатлироқ яна нима деса бўлади - маънилироқмикан...

Қишлоқдаги гўдагу чолни билмадим, аммо эркаклик кўзи очилган ҳаммаси унга ошиқ унга дарвеш, у учун тента- гу бенаво эди. Бешинчи синфни тугатаман деб турган биргина шу маъво қишлоқнинг мазмуни эди. Қишлоқнинг ори, ҳаёси, мазмуни, борлиғи эди. Ҳозирги тасаввурим ва ақлим билан ўйласам, қиз етилган кейинги бир неча йил бир неча асрларга татигулик эди.

Қишлоқ худди бир вужудга, асирга айланган девдай ҳансираб, маҳтал бўлиб, айна чокда ошиқлик кўзи кўр бўлиб ёки хира тортиб, аммо негадир маҳлиё бўлиб ётарди. Бу ҳол уч, йўқ тўрт йил, яъни қиз саккизинчи синфни битириб, мактабдан тамом оёғини узиб сўнг бир йил уйида утиргунча давом этди сўнг барҳам топди.

Шамоллар тинди, тоғлар гувраниб зилзила кўпди, дарахтлар зорикди, сарғайиб сўлди сўнг қарахтланиб уйқуга кетди. Заминни қор аралаш муз қоплади. Ҳаёт гўё сўниб бўлди. Мағфират саккизинчини битирди-ю мактабга қайтиб йўламади. Ўқувчи, ўқитувчи, директор ҳам ошиқ эди.

Ўқитувчи зоти бирор марта уни доскага чиқариб дфрс сўрашга ботинолмади. Рус тили муаллими Неъматов дарсна кириб давомат қилар экан, Мағфират ўрнидан турса, кўзи тушиб тили калимага келмай қолар экан, “ўтир дейишга ҳам журъати етмай юм-юм йиғлар, шу билан танаффусга чиқиб кетар экан. Ҳаёт биргина шу қизга боғланиб қолди. У эса қайтиб мактабга қадам босмади. Биров айтди: момо йўлига чиқиб мактабдан кайтарибди; бошқаси деди: ошиқлардан безор бўпти; униси дедик: отам ким бўпти, онам саводсиз, мен ўқиб гўр бўлармидим депти.

Ёлғондан чинни ажратиб олиш қийин. Боз устига ўзбек дегани ҳам ҳасаддан ҳоли эмас. Мағфират ҳаммасидан устун бўлгани ҳам бошқа масала. Бироқ энди мактабга ҳам, кўчага ҳам чиқмай қўйгани бор гап.

Минглаб кумурсқа инига қатнаб одамникидай йўл қилади. Уни кўриб бунга иқрор бўласан. Эшбой сариқнинг сойга тушар йўли агар совчи қатнамаса бундай ялтираб кетмас эди. Кўклам чиққанда у совчиларнинг саноғи-ю отини ҳам адаштирадиган бўлди. Аввалига у директор, партком, исполком, райкомдан одам келди, бермадим, бунча калин бераман десаям кўнмадим, деб кўпириб юрди. Сўнг жимиб қолди. Маълум бўлишича, Мағфират ҳеч қайсисига унамаган, хонанишин бўлган жойида норизо эканини айтиб тураверган.

Баҳорда дарахт ўйғонди. Нурота тоғлари бир аксириб олди. Гуллар Мағфиратни соғиниб очилди. Сувлар уни кўриб кулди. Майсалар “Мағфират!” деб чапак чалди. Чучмома, момоқаймоқ заъфарон печакгуллар пойининг остига поёндоз бўлиб ётиб олдилар. Мағфират кўк чит кўйлагининг этаклари шудрингдан хўл бўлгунча майсалар устида ялангоёқ юрди, гуллар, капалаклар кафтини қитиклади. Жимжилоқдай булбул дарахт шохида кўриниб-кўринмай уни осмонларга чорлади. Мағфират хўл оёқларини остонадаги кигиз парчасига артаркан, отасига ҳам, онаси Гулҳаё холага ҳам “менинг майлимга қараб иш қилинглар” деди. Қиз бу гапни учинчи бор таъкидлаши эди, ваҳоланки ота-она кўзга кўринмас бу мартабанинг ваҳмидан кўркиб қолган, уйларида пари, авлиё ёки ялмоғизга ўхшаган ғайри-оддий зот яшаётгани тобора чўчитар, бу мушкулотдан унинг ўзи куткаради, деб ўйлаганларидан ҳар иккови тил бириктириб

қизимизнинг майлига қараймиз, деб юришар, келганлар буни совчиликнинг ирими сифатида бир айланиб келинглари” маъносида тушуниб қайтиб кетишар, яна келганларида тарвузлари қўлтиғидан тушиб ортларига бурилишарди. Мойли, молли, ҳамёнли, мартабали одамлар ҳам қиличлари синиб, қалқонлари тешилиб кетишарди. Мўмай нарсалар ваъда қилиб Эшбойни зарга кўмувчилар ҳам бўлди. На бўлмай ўз пушти камаридан бўлган фарзандларининг сеҳрли кучи улар руhini ўз куйига бўйсундириб турарди. Шу кўринмас оҳанрабо таъсир уларни мардона “йўк!” дея олдиради. Ва айна пайтдаги бир хил жараён узоқ давом этиши ҳам мумкин эмас, кимдир, аниқроғи, қизнинг ўзи қурбон бўлишга маҳкумлиги ойдинлашиб бораётган эди.

Вужудлар, рухлар, танлар бу кунга иқрор эдилару айнан қайси кун, қайси соатда рўй беришини билишмасди, холос. Ҳатто суиқасд кимлар томонидан уюштирилиши ҳам тахмин қилинаётган эди. Бинобарин ота-оналари ҳам энди ортиқ бу фарзандни бошга ёстиқ қилиб ётиб бўлмаслигини кундай аниқ-равшан билиб туришарди.

Мингта совчи қайтди. Қизнинг ўзидан садо чикди. Ҳа, садо чикди.

Ким эди у? Ким бўлди бундай бахтга сазовор зот?

Лекин бу жумбоқ эмас эди. Оддий ва жўн, эшитган одамнинг ҳам хафсласини пир қиладиган жавоб эди.

Орзиқтирмай вақтида айтб қўяқоламан: унинг синфдаги Турсубой!

Мағфират ундан совчи келиши ҳам кутмай шу одам ўзига муносиб эканини айтганида бирзумда хабар овулдан овулга ўтиб тарқалдию ҳамманинг руhi тушиб кетди. Шу куни тоғ йўталди - момақалди роқ урди, осмон жим турмаслигини билдирди чўқморлар тўқнашгандай чарсиллаб чакмоқ чакди, ортидан шаррос жала қуйиб юборди - осмоннинг ҳам рашки қўзигандай. Ҳаво тўлғанди, шамол аввал тоғлар, чўққилар сўнгра кўкатлар, гуллар, ундан кейин сувлар юзини силади. Осмон уни ҳайдаб солди, шамол ҳам жаҳлланди, ғазоби кай даражада эканини кўрсатиб қўйиш у шафтоли, олма дарахтларининг оппоқ, пуштиранг гуллар билан қопланган шохларини ерга теккунча таъзим қилдирди, бўйсунмаганларини йўғон таналардан айлариб, синдириб ташлади. Кўк рутубатга кириб, куёш тим қора парда билан тусини олди.

Турсунбой бир кулдада бир яшар, ота-онаси аллақачон ўтиб кетган, жигарлари тугул яқин қариндошлари ҳам йўк эди. У бир аждоддан ўзи қолган танхо инсон эди. Айтишларича бир қавм қирилиб кетавергач онаси ирим билан Турсун (ўлмасин!) деб исм берган, касалмандлигидан кўрқиб мулла Товбойга чилёсин ўқтирган, то тирик экан, яна билган ради бало дуоларни ўқиб шу болага қараб дам солиб юришни илтимос қилиб вақтида эмчисини бериб ўзлари қазо қилиб кетишган экан. Бу нима еб, нима ичади, қайси даромаддан кийим кияди - ҳеч кимга маълум эмас эди. Ҳайтовур қора бир кулдага кириб кетади, чиқади - мактабга боради, китобини кўтариб келиб яна кириб кетади - яшаб ётибдида-е.

Очарчилик йиллари қишлоқ оқсоқоли Иброҳим бобо жўраси Қулматга ғазаб қилибди:

- Э падари кусурларни кучукбаччадай қилиб туғдиравермай олди-орқасиниям ўйласанг-чи, бир ўламса мардикор бўлсанг, бу болларни эртага очдан ўлдирасан-ку! Қулмат жўраси, оғзида носи парво қўл силтаган экан:

- Кўяберсанг-чи, ҳар қайсиси ҳар бурчакда биғиллаб-шиғиллаб ўсаберади, йўк бўлса нима қиласан - кўзининг сийдигини оқизиб Худога нола қилиб юраберасан, ундан Ўзи асрасин!

Қулмат чолдан ўн уч тирноқ ўргиди. Ўн учи ҳам соғ. Бири Тошкент, бири Москов, яна бирлари Самарқанд, Жиззахларда. Иккиси Турсунбойга қўшни. Уларнинг раҳмдиллиги келиб қўшнисининг эшигига нон-овқат чиқариб турса эҳтимол. Ҳар ҳолда норғул йигит булар турганда ўлиб кетса бўлмайди-ку - эл-юртдан уят.

Товбой бобо Бухоро тахсилени олган кучли мулла эди. Накшбанд хазратнинг йўлини тутганини айтишади. Ғойибона дуоларида Турсунбойнинг хилқатини авлиё бобомиз Нонбер ота ризку насибасига улаб қўйган деган гаплар ҳам юради. Қайдам.

Турсунбой Очил қори деган чолнинг ўғли Раҳим билан жўра. Иккови мактаб кутубхонасининг жами китобларини аллақачон хатмдан ўтказган. Қўшни қишлоқ, туман маркази кутубхонасига ҳам аъзо, Мағфират қошида тили чулчутга айланиб шашқатор кўз ёши тўкувчи рус тили муаллимини ҳам доғда қолдириб улгуришган, яъниким рус тилида балиқдай сузадиган бўлишган. Адабиёт, тарих, география фанларидан мактабга эҳтиёж сезишмайди. Ўзлари ўқиган китоб тилида бир-бирига гулдир-гулдир қилади, бошқа биров тушунмайди. Замони кепти, баччағар Турсунбой ғойибдан хотинли бўлди-қолди. Яна кимга - бу офтоб- рўни шолу лолу дол қилган Мағфиратга эр бўлди.

Дунё Мағфират деб ох уриб ётганида биргина Турсунбой китоб қовлаб гулдираб ётган эди - дунё билан иши йўқ, кунини ўтса бўлди, балоғат вақти кимга уйланаману ким менинг тўйимни қилиб беради, деб ҳам ўйламасди.

Не тонгким, тундлашган қоронғи, ёмғирли уч кун ўтганда Мағфират Турсунбойнинг эшигини супуриб юрар эди.

Эй, Муқаддас Тақдир, эй, жилвагар дунё! Сизнинг ўйинларингиз қошида одабийот заковати ожиз, у ақл билан ўйин кашфини очолмайди. Акс ҳолда рус тили муаллими бешинчи синф ўқувчиси олдида кўз ёши қилармиди, кун келиб у довдир-совдир Турсунбойга хотин бўлганида оёқ-қўли қимирламай акашак бўлиб қолармиди? Муштдай шу қиз бутун дунёнинг кўзини кўр қилиб қўярмиди?

Дунё алангаланди, гувранди, сўнди, балки баттар бўлди, охири тинчиди. Мағфират кулбага келин бўлди-ю у ўз ҳавонича яшашга ўтди. Оқмай қолган қонлар оқди, димоқлардан нафас кириб ўпкалар тўлди, бўшаган ошқозонларга овқату нон кириб кела бошлади.

Дунёсининг кўзи Турсунбойга учиб турган экан. У бўлса хотинини қучоғига олиб қоронғи кулбасига кирди-ю гум бўлди.

Ойлар ўтиб улар бир-бир кулбадан чиқдилар. Ёз келганда шошқин сой ёнидаги ўзлари ясаган ҳовузда чўмилдилар. Мағфират ҳарир чит қўйлагига чопқиллаб келиб сувга ўзини ташлар, сузишни билмаганидан қулочкашлаб тиниқ сувни шопириб ташлар эди. Қўйлаги ва ундан ҳам ҳарирроқ лозими баданига чип ёпишиб қоларди. Овул қирга чиқиб қаради, сойга тушиб тамоша қилди, бурчаклардан дурбинда зеҳн солди. Мағфират янаям гўзаллашибди. Хотин зоти унинг маҳрида ҳомила борлигини пайқабди. Фол очиб туғадиган кунини аниқлашибди. Қари қушнот “қаранглар, қорни тикка дўппайган бўлса ўғил, пастга осилиб тушган бўлса - қиз туғади”, депти. Эртаси тонгдан бошлаб эса яна аввал Мағфират, ортидан эри чиқиб шалоплатиб чўмилишни бошлар, бир-бирига сув сепар, овул-қишлоқ эса қир-ўнгирга чиқиб, сойга тушиб парини томоша қиларди. Келин-куёв шу қўйи бир-бирини қувлаб тагин қоронғи кулба ичра ғойиб бўлишарди.

Қишлоқ санокдан ҳам адашди. Қишлоқ томоша билан банд эди. Орадан уч йил ўтганини ҳеч ким сезмай қолди.

На ўғил туғилди, на қиз – фолчилар ҳам адашди.

Бу орада Мағфират ғойиб бўлди. Учди-куйди - йўқ. Биров бир оғиз бир нарса деёлмайди. Қизнинг ота-онаси ғамзада, боши эгик.

Турсунбой бўлса худди хотинининг қаердалигини биладигандек, тўғрироғи, ўзи яшириб қўйгандек, ғўлдираганча юрибди. Бефарво. Айни аввал қишлоқда биргина шу инсон ошиқ бўлмаганидек, энди ҳам китобини титқилаб, сўққабош, сўраганларга:

- Келиб қолади бизди хотин, - деб қўяди.

Қишлоқ қизни истади, излади, қўмсади, соғинди, ҳалиям соғинади.

Кимдир катталардан бири Турсунбойнинг қучоғидан тунда хотинини олиб шаҳарга опқочиб кетган дейди. Ота-онаси мум тишлайди. Турсунбой тирикчиликми ё савоб умиди биланми мачитга танда қўйди.

Нонбер ота хонақоҳига қараб юрди. Тўйларда самоварчилик ҳам қилди. Энди олтмишдан ошди. Соч-соқолига оқ оралаганини айтмаса ҳалиям довдир-совдир, ўзига ўзи гапириб юрибди. Худди ўша кулбасига киради, чиқади - кунини ўтказади.

Орадан қирқ йилдан қўп вақт ўтибди.

Сўраганларга тагин:

- Келиб қолади бизди хотин, - деб куяди.

Қаёққа кетди Мағфират? Қушга айланиб учиб кетдими, нима бало?

Рости, мен ҳам севардим уни! Ҳамон кўргим келади.

Олчанинг, йўқ, қоқининг гулидай бокира, тоза, гўзап, фаришта эди..

Ўзувчи Собир Онар
“Kitob dunyosi” газетаси